

TRADIȚII ȘI OBICEIURI AGRARE ÎN SUDUL OLTENIEI*

ANCA CEAUȘESCU**

Poporul român este moștenitorul unei spiritualități străvechi, al unui întreg repertoriu de obiceiuri și ceremonialuri, atestate încă din preistorie pe baza vestigiilor scoase la lumină de săpăturile arheologice. Din ansamblul acestora, obiceiurile legate de ocupațiile tradiționale formează un capitol însemnat, oferindu-i cercetătorului o mare bogăție de material.

Modul de viață sedentar al poporului român a permis dezvoltarea agriculturii, ocupație cu implicații profunde în mentalitatea tradițională, care a generat și conservat numeroase rituri și obiceiuri, ce se înscriu organic în calendarul popular. Așa cum notează D. Caracostea, „În jurul culturii cerealelor există și la noi o mitologie și, mai ales, datini străvechi care așteaptă să fie puse în lumină. Sunt datini agricole străvechi care semnalizează o îndelungată continuitate pretutindeni ... Plugăritul privit sub latura reflexelor de artă este un domeniu vast, care își așteaptă adunarea materialului, lămuriri principale și investigații comparative”¹. De altfel, rituri și obiceiuri au generat toate îndeletnicirile, deoarece în sistemul de gândire arhaic, „șansele de reușită ale omului depindeau în ultimă instanță de măsura în care izbutea să îmbuneze, să-și facă favorabile forțele supranaturale și să le îndepărteze pe cele malefice”².

Calendarul obiceiurilor agrare înscrie în structura sa trei etape principale, care coincid cu cele trei mari perioade ale ciclului natural și ale activităților corespunzătoare: începutul muncilor agricole, perioada de creștere a culturilor și

* Articolul face parte din proiectul de cercetare *Cultură populară și valori spirituale în Oltenia. Permanență și schimbare în practica obiceiurilor calendaristice și cele legate de existența umană*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”: „Dezvoltarea economico-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiția integrării în comunitatea euroregiunilor”.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: ancaceausescu@yahoo.com.

¹ D. Caracostea, O. Bârlea, *Problemele tipologiei folclorice*, București, Editura Minerva, 1971, p. 191.

² Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, p. 7.

sfârșitul muncilor agricole, recoltarea. Fiecare dintre aceste momente este marcat de obiceiuri, unele care au loc cu regularitate, la dată fixă, suprapunându-se chiar peste intervalul efectuării activității respective, altele condiționate de o anumită dată tradițională, iar o altă categorie de obiceiuri o formează acelea care au dată mobilă, practicându-se în funcție de necesitățile producției.

Dintre obiceiurile agrare cu o tradiție străveche, care au menirea de a stimula fertilitatea pământului, în materialul de față ne vom opri asupra *Paparudei*, un rit magic de provocare a ploilor, practicat pe timp de secetă.

În desfășurarea ceremonialului, un rol important îi revine apei – unul dintre elementele rituale care concentrează un simbolism bine definit și care a dat naștere unui număr impresionant de mituri. De fapt, toate riturile agrare, începând cu „pornitul plugului”, continuând cu obiceiurile de fertilitate și până la ceremonialul cununii la secerat, au în centrul lor acest element comun – apa.

În cultura tradițională românească, acest element simbolic este esențial pentru puterile lui magice, regeneratoare și purificatoare, existând numeroase credințe care îl plasează în centrul atenției. Prezența apei în toate riturile de trecere din viața noastră³, unde deține un rol esențial, și în cadrul multora dintre sărbătorile calendaristice ale românilor, impune înțelegerea semnificațiilor originale ale acestui element-simbol, existent cu mult înainte de apariția creștinismului.

Substanță esențială vieții, apa se înscrie, alături de aer, foc și pământ, între cele patru elemente cosmogonice fundamentale. Semnificațiile simbolice ale apei pot fi cuprinse în trei mari teme: element al genezei, mijloc de purificare, element al regenerării și învierii. După Mircea Eliade, „apele simbolizează totalitatea virtualităților; ele sunt *fons et origo*, matricea tuturor posibilităților de existență ... simbolizează substanța primordială din care toate formele se nasc și în care toate se reîntorc ...”⁴. Imersiunea în apă presupune regresiunea în preformă, disoluția formelor, urmată întotdeauna o renaștere, o regenerare: „Contactul cu apa implică întotdeauna regenerarea; pe de o parte, pentru că disoluția e urmată de o «nouă naștere», pe de altă parte, imersiunea fertilizează și sporește potențialul de viață și creație”⁵. Așadar, apa anulează ceea ce a existat înainte și recrează sub o altă formă. Însă, spre deosebire de foc, despre care se știe că purifică sufletul, apa, prin însușirile sale, purifică, în egală măsură, și sufletul și materia.

În tradițiile creștine și ebraice, apa, ca origine a creației, este considerată o hierofanie: „Litera men (M) din ebraică simbolizează apa care poate fi percepută; ea este mamă și matrice. Obârșie a toate câte sunt, ea este manifestarea transcendenței și de aceea trebuie considerată o hierofanie”⁶. Însă, asemenea tuturor simbolurilor, apa este ambivalentă: ea este simbol al vieții, dar și al morții, este creatoare și distructivă.

³ Ilin-Grozoiu Loredana-Maria, *Simbolismul apei în riturile de trecere din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»”, Serie nouă, tom 25, București, Editura Academiei Române, 2014, pp. 159-171.

⁴ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 183.

⁵ *Ibidem*, pp. 183-184.

⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I (A-D), București, Editura Artemis, 1993, p. 109.

Caracterul sacru și puterea tămăduitoare a apei sunt fundamentul a numeroase credințe și practici curative. Este larg răspândită credința conform căreia apa luată de la izvor sau fântână după răsăritul soarelui, considerată apă „neîncepută”, era folosită în numeroase rituri de purificare, de vindecare a bolilor sau de alungare a spiritelor necurate. De asemenea, în basmele noastre populare, apa primește valențe magice. Se vorbește despre *apa vie* (apă înviitoare sau apă întrupătoare) și *apa moartă* care, combinate, reprezintă elixirul veșniciei. Apa vie se găsește la marginea Pământului, iar cine ajunge acolo și bea din ea va fi mereu tânăr și nemuritor⁷.

Nelipsită din ciclul obiceiurilor vieții de familie, de la primul scăldat ritual, la naștere, până la ultimul, imediat după ce decesul a avut loc, apa este prezentă și în practicile și obiceiurile din calendarul popular, în riturile de fertilitate și fecunditate. Ținând cont de importanța acesteia în dezvoltarea culturilor, putem explica ponderea mare a ei în obiceiurile agrare din Oltenia, care fac din apă un element de prim ordin în desfășurarea lor.

Unul dintre acestea este, după cum spuneam, și obiceiul luat în studiu în materialul e față, *paperuda*, o practică magico-rituală ce se înscrie în categoria ceremonialurilor care asigură rodnicia ogoarelor și bogăția recoltelor, prin provocarea ploii. Se desfășurată cu precădere în sezonul cald, într-un moment important în dezvoltarea culturilor. Obiceiul este, de fapt, o practică magică îndreptată împotriva secetei, întâlnit în regiunile afectate de acest fenomen, în special în sudul țării, unde poartă denumirea de *păpărudă*, *paperudă*, *pipirudă*⁸. Dar, obiceiul este practicat și în Moldova, unde este numit *păpălugă*, în Banat, unde poartă denumirea de *păpărugă* sau *păpălugă*, cât și în Ardeal, unde i se spune *papalugă*⁹.

Primele consemnări despre obiceiul Paparudei datează de la începutul secolului al XVIII-lea, în lucrarea lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, în care se spune că „Vara când din cauza secetei se pare că sămănăturile sunt în mare primejdie, oamenii mai jos dintre moldoveni îmbracă pe o copilă care n-a împlinit încă vârsta de zece ani cu o cămeșă țesută de frunze de copaci și de alte ierburi. După dânsa merg toate copilele și toți băieții de vârsta ei, și cu toții cântând și jucând cutreieră toată vecinătatea, și ori la cine s-ar duce, babele obișnuiesc să le toarne pe cap apă rece”¹⁰. În versurile textului rostit de *paperudă* este invocată divinitatea pentru dezlegarea ploilor: „Papalugă, sue-te la ceriu, deschide porțile, dă drumul ploilor ca să crească grâul, alacul, meiul etc.”¹¹.

O jumătate de secol mai târziu, Frantz Joseph Sulzer face o descriere asemănătoare: „Cuvântul *papalugă* se spune că are următoarea însemnătate și

⁷ Teodor Bălășel, *Credințe populare*, în „Șezătoarea”, nr. III, 1884, pp. 101-107.

⁸ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. I, *Oltenia* (ed. îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca), București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 313.

⁹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 368.

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1923, p. 171.

¹¹ *Ibidem*.

împrejurări: vara, când se pare că cerealele sunt periclitare de secetă, oamenii de la țară îmbracă o fetiță care nu a depășit vârsta de zece ani, într-o cămașă confecționată din frunze de pomi și plante. Toate fetele și toți băieții o urmează și colindă satul, dansând și cântând prin vecini. Unde ajung, acolo femeile bătrâne obișnuiesc să le toarne apă în cap. Cântecul pe care-l cântă are aproximativ următorul conținut: «Papalugă, ridică-te spre cer, deschide porțile, trimite de sus ploaie pentru ca secara, grâul, orzul să crească frumos»¹².

Datina Paparudei este la origine un rit de etapă¹³, menit să asigure un regim pluviometric normal pe toată perioada de dezvoltare a culturilor. Ritualul este net diferit de practicile solomonarilor¹⁴ pentru pornirea sau oprirea ploilor¹⁵, dar și de acele „rituri mărunte contra secetei” cum ar fi, spre exemplu, provocarea ploii „cu grapa” sau „cu oala”¹⁶. În credința poporului român, ploaia este lăsată de Dumnezeu, care o trimite din cer, aspect regăsit și în versurile din cântecul Paparudei, în care se cere de la divinitate să aducă ploaie: „Plouă Doamne, plouă / Adă Doamne cheile / Să deschidem cerurile / Să se pună ploaie”.

Timpul desfășurării obiceiului este un timp sacru, calitativ. După cum se știe, pentru omul societăților tradiționale, timpul, asemenea spațiului, este lipsit de omogenitate, existând intervale de timp sacru inserate în timpul profan, cel al activităților cotidiene lipsite de semnificație religioasă. Pentru reușita acțiunilor umane sunt favorabile perioadele de timp calitativ, cu însușiri particulare și diferențiale, cum ar fi, spre exemplu, marile sărbători sau perioadele din preajma acestora. În situația dată, zilele faste pentru organizarea obiceiului erau, conform tradiției populare, cele de marți și joi după Paști.

Însă, Paparuda, spre deosebire de alte obiceiuri agrare, se practica atât la date fixe, cât și ocazional, atunci când apărea problema ce urma să o îndepărteze (seceta). Ion Ghinoiu consideră că, inițial, obiceiul se desfășura la o dată fixă din preajma echinocțiului de primăvară, pentru ca ulterior, sub presiunea creștinismului, să fie împins în a treia joi după Paște, iar mai aproape de zilele noastre, ceremonialul să fie practicat ocazional, în anotimpul cald, la apariția secetei¹⁷.

¹² Apud Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999, pp. 119-120.

¹³ Dumitru Pop, *op. cit.*, p. 143.

¹⁴ În mitologia românească, solomonarii sunt oameni înzestrați cu puteri supranaturale, stăpâni peste fenomenele meteorologice. Ei sunt oameni învățați: „au școală unde învață și nu fiecare iese solomonar, ci din șapte, unul; ei au o carte și în acea carte cetesc de fac ce știu ei. Învață în orașul sau cetatea Babariul” (Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, vol. II, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 196).

¹⁵ Pentru legende populare privitoare la legarea sau dezlegarea ploii, vezi Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, Casa Școalelor, 1944, pp. 327 și urm.; Traian German, *Meteorologie populară (observări, credințe și obiceiuri)*, Blaj, 1928, pp. 60 și urm.

¹⁶ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: din răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976, p. 256. Obiceiul de a aduce ploaia „cu grapa” constă în stropirea acesteia cu apă de către trei femei care, în prealabil, aduseseră unealta în apă, iar provocarea ploii „cu oala” presupunea udarea de către o fată mare a șapte femei însărcinate, cu apă dintr-o oală nouă.

¹⁷ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 149.

Cele mai multe informații cuprinse în răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român, cât și în anchetele de teren realizate de noi în satele din Oltenia menționează desfășurarea Paparudei la nevoie: „vara, prin iulie, când erau călduri și secetă mare”¹⁸, „vara, atunci când nu plouă”¹⁹, „când nu dă Dumnezeu ploaie și se usucă tot pe câmp”²⁰.

Totodată, sursele bibliografice și relatările de teren plasează organizarea obiceiului în perioada ulterioară sărbătorii Paștelui, într-o zi de joi, oferind, însă, informații diferite în ceea ce privește încadrarea acestei zile în durata postpascală. Adesea, apare în cea de-a treia zi de joi după Paști, iar în alte situații, obiceiul este practicat și în prima, a doua, a patra, a cincea sau a noua joi din această perioadă²¹. Chiar în textul paparudei apar adesea referiri la acest reper temporal: „Paparudă-rudă / Vino de ne udă / Să crească porumbile / Cât gardurile / De joi până joi / Să dea nouă ploi”²². Și Dumitru Pop consemnează sărbătoarea Paparudei ca având un caracter stabil, data fiind fixată, însă, în funcție de ciclul vegetal și nu avându-se în vedere sărbătoarea Paștelui²³. În unele cazuri, ritualul Paparudei avea loc la Rusalii²⁴, la Înălțare²⁵ sau în ziua de Sf. Gheorghe²⁶.

Obiceiul este practicat și de românii din Timocul bulgăresc, „la trei joi după Paști”, potrivit unei informații din Bregovo, sau „între Paști și Ispas”²⁷.

La data prestabilită calendaristic sau, cel mai adesea, în zilele secetoase ale verii, grupuri de femei și copii îmbrăcați în frunze verzi se plimbau prin tot satul, de la o casă la alta, iar în curte sau pe uliță dansau jocul paparudei, rostind texte rituale pentru invocarea ploii. În timpul dansului, paparudele erau udate cu apă de către gazdă, iar la final, primeau daruri. La începutul secolului al XXI-lea, în satele din Oltenia, au fost înregistrate multe informații legate de desfășurarea obiceiului. La Cetate, jud. Dolj, „Vara, dacă nu ploua, o femeie aduna câteva fete, le îmbrăca cu boji, așa ca o fustă și pleca cu ele prin sat. Cântau și jucau. Lumea arunca apă pe ele cu canta (găleata)”²⁸, iar la Dârvari, jud. Mehedinți, „Paparudele umblau vara prin sat când era secetă, ca să aducă ploaia. Femeile le udau cu apă, iar ele jucau și

¹⁸ Idem (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 313 (inf. din Breznița-Motru, jud. Mehedinți, Ghioroiu, jud. Vâlcea).

¹⁹ Inf. Brânzan Maria, 85 de ani, com. Cetate, jud. Dolj, 2014.

²⁰ Inf. Tonciu Maria, 87 de ani, com. Maglavit, jud. Dolj, 2014.

²¹ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 223; Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, pp. 366-371; G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datini și moravuri ale poporului român*, București, 1874, pp. 129-132.

²² Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 313 (inf. din Valea Stanciului, jud. Dolj).

²³ Dumitru Pop, *op. cit.*, 1989, p. 144.

²⁴ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 313 (inf. din Dăbuleni, jud. Dolj, Pristol, jud. Mehedinți).

²⁵ *Ibidem* (inf. din Gogoșu, jud. Mehedinți).

²⁶ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R.S.R., 1985, p. 418.

²⁷ Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Craiova, Editura Omniscop, 1996, p. 145.

²⁸ Inf. Peța Maria, 78 de ani, com. Cetate, jud. Dolj, 2014.

cântau. Acum le udă doar pe picioare. Nici paparude nu prea am mai văzut ca înainte, decât rar”²⁹.

Se invoca Paparuda, o făptură mitică înrudită cu zeul indian Rudra, stăpân al fenomenelor meteorologice³⁰. În mentalul tradițional, Paparuda apare ca o zeităte, dacă ne gândim la faptul că în calendarul popular avea dedicată o zi așa cum doar pentru sfinți se întâmplă, numită „ziua de Paparudă”³¹, considerată de sărbătoare, o „zi sfântă”: „... Noi ne-om (m) îneca, / Joi de dimineață, / Pă rouă, pă ceață, / Pă la dumneavoastră, / Că e ziua noastră ...”³². De asemenea, potrivit răspunsurilor la chestionarele lui N. Densușianu, Paparuda este închipuită ca „o femeie sau fată înaltă și subțire”, care „umblă cu ploile”³³.

Datina Paparudei este o manifestare de magie publică, ceremonialul fiind îndeplinit în folosul întregii comunități. În desfășurarea lui, cuprinde trei secvențe magico-rituale³⁴: 1. *nașterea zeiței*, care presupune constituirea alaiului Paparudei, confecționarea măștii vegetale, îmbrăcarea și împodobirea personajului; 2. *desfătarea zeiței*, adică deplasarea (colindatul) alaiului pe ulițele satului pentru a vizita gospodăriile oamenilor, dansul executat de Paparudă, udatul acesteia și primirea darului ritual; 3. *moartea și ritul funerar*, care constă în dezbrăcarea măștii vegetale, depunerea în apă și petrecerea acesteia, scaldă rituală a membrilor grupului, împărțirea darurilor și, uneori, ospățul funerar. Așadar, pentru eficacitatea dorită, ceremonialul paparudei presupune o serie de rituri de intrare sau preparatorii care sunt, de fapt, cele care pregătesc ceremonia, și rituri de ieșire, prin care se are în vedere îndeplinirea scopului propus.

Alaiul Paparudei era alcătuit, în satele din Oltenia, dintr-un număr variabil de persoane (3-6 în general), dintre care cel puțin una sau chiar mai multe trebuiau să poarte mască. În componența grupului intrau fie băieți și fete, așa cum reiese din informațiile de teren înregistrate în câteva sate din județele Dolj, Olt și Gorj, fie numai băieți, situație întâlnită mai ales în zona subcarpatică a Olteniei. Însă, de cele mai multe ori, alaiul era format numai din fete.

Actantul principal al cetei, Paparuda – purtătoarea măștii vegetale, cu rol de substitut al divinității pluviometrice, era aleasă din grupul constituit avându-se în vedere condiții speciale. Numeroase informații vorbesc despre condiția purității rituale, sugerată direct de vârsta acesteia: „fete mai mici de 12 ani”³⁵, copiii fiind considerați, în general, puri, fără de păcate, „se făceau Paparude fete tinere, cam de 10-14 ani, nu mai mult; trebuiau să fie fete «curate»”³⁶, „fetele mai mici, se

²⁹ Inf. Vultureanu Lucica, 73 de ani, com. Dârvari, jud. Mehedinți, 2014.

³⁰ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor ...*, p. 149.

³¹ Dumitru Pop, *op. cit.*, p.137.

³² Ion Cuceu, Maria Cuceu, *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte*, I, București, Editura Minerva, 1988, p. 216.

³³ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 224 (inf. din Benești, jud. Vâlcea, Vișina, jud. Giurgiu, Buhalnița, jud. Neamț, Dolheștii Mari, jud. Suceava).

³⁴ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor ...*, pp. 149-150.

³⁵ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 222 (inf. din Urși, jud. Olt)

³⁶ Inf. Brânzan Maria, 85 de ani, com. Cetate, jud. Dolj, 2014.

îmbrăcau Paparude și mergeau prin sat împreună cu o femeie³⁷, „o fată mai săracă, dar fată (fecioară)”³⁸. Deși, rolul ceremonial al Paparudei este jucat, de obicei, de către o fată, s-au înregistrat și situații când în această ipostază apare un băiat. Dar, indiferent că este fată sau băiat, purtătorul măștii verzi, pe lângă puritate trebuia să dea dovadă și de frumusețe trupească, putere și agerime, așa cum reiese din relatările de teren de la Curtișoara, jud. Gorj: „un flăcău mai sprinten și mai puternic”³⁹.

Aici, trebuie să remarcăm faptul că, dacă în trecut, ceata paparudei era alcătuită din copii de români, mai târziu, în componența grupului intrau doar copii de țigani, fapt explicat de Simion Florea Marian printr-o nepotrivire a solicitării plății de către copiii din alai, greșit asemuită cu o formă de cerșit, ocupație atribuită de regulă etniei rome⁴⁰. După alți autori, obiceiul a fost preluat de către țigani, ca sursă de câștig⁴¹.

În răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu, găsim menționat faptul că în mai multe localități din Moldova, Paparuda era o femeie însărcinată care, în colindatul prin sat, era însoțită, uneori, de lăutari, cimpoi sau de fluier⁴².

În ceea ce privește îmbrăcarea măștii vegetale de către un băiat pe arii întinse (în Transilvania- Hațeg și zona Hunedoarei, zonele subcarpatice ale Olteniei și Munteniei, sudul Moldovei), fenomenul trebuie pus, în opinia lui Dumitru Pop, în legătură cu obiceiul Sângeorzului⁴³. În același timp, autorul consideră că forma originară de Paparudă practică la români, ca de altfel în întreg sud-estul Europei, a fost aceea la care alaiul era format din copii, cu o fată pură în rolul Paparudei, toate celelalte variante, în care grupul era compus din femei sau cu o persoană de sex masculin ca protagonist principal, fiind ulterioare sau degradate ori forme contaminate cu elemente aparținătoare altor obiceiuri⁴⁴.

Masca vegetală, reprezentând spiritul antropomorf al vegetației, este obligatorie în înfăptuirea ritualului. Aceasta este alcătuită din frunze de plante diferite, dominant fiind bozul (*Sambucus ebulus* L.), plantă din flora spontană, care se dezvoltă în locuri necultivate, la marginea ogoarelor sau a drumurilor⁴⁵. În opinia lui Ion Ghinoiu, bozul „este o divinitate fitomorfă, invocată să dezlege ploile în ceremonialul Paparudei, să vindece mușcătura de șarpe și să alunge fulgerele pe timp de furtună. Tulpinile sale verzi sunt, în ceremonialul Paparudei, odăjdii îmbrăcate de persoana care joacă rolul zeiței pluviometrice, ramurile uscate

³⁷ Inf. Vultureanu Lucica, 73 de ani, com. Dârvari, jud. Mehedinți, 2014.

³⁸ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 97 (inf. din Peștișani, jud. Gorj).

³⁹ *Ibidem*, pp. 94-95.

⁴⁰ Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. II, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 334.

⁴¹ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, pp. 110-132.

⁴² Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, pp. 367-368.

⁴³ Dumitru Pop, *op. cit.*, p. 139.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Pentru mai multe informații despre boz vezi Georgeta Nițu, *Plante din flora spontană cu utilizări în gospodăria țărănească din Oltenia*, Craiova, Editura Helios, 1999, pp. 27-34.

adunate de copii, femeii curate sau iertate devin ruguri funerare aprinse în zilele de măcinici, Lăsatul Secului și Joimari în curți sau pe mormintele din cimitir⁴⁶.

Însă, în alcătuirea măștii verzi se întrebunțau și alte specii vegetale, diferite de la o localitate la alta: frunze de anin (Polovragi, jud. Gorj), boji de porumb (Padeș, jud. Gorj), frunze de lipan (Curtișoara, jud. Olt), frunze de ferigă (Stoina, jud. Gorj), crengi de tei (Ilovăț, jud. Mehedinți), salcie (Alunișu, jud. Olt)⁴⁷. Cel mai adesea, plantele menționate veneau în completarea bozului, mai rar participând singure.

După ce au fost culese de către membrii cetei, plantele se înșirau pe o sfoară, apoi erau acoperite Paparudele, peste corpul gol, fie de la brâu în jos până la genunchi, ca o fustă, fie peste tot corpul: „[Paparudele erau acoperite] cu frunze, lujere, tufe de boji verzi, înșirați pe o sfoară și puși la brâu, ca o fustă până la genunchi. De la brâu în sus erau dezbrăcate, cu picioarele goale, cu capul gol⁴⁸, „goi, acoperiți cu frunze și pe cap. Se împodobeau cu bozii de sus în jos, mascați cu verdeață ca o brezaie⁴⁹. Uneori, masca verde era așezată peste haine, de regulă, mai uzate, după cum aflăm din informațiile de la Sutești, jud. Vâlcea: „cu boji peste cămașa lungă⁵⁰ și din Vladimir, jud. Gorj: „peste haine legau bozi⁵¹. În partea de jos a corpului, foile se așezau cu vârful în jos, pentru a favoriza alunecarea picăturilor de apă, în timp ce frunzele de la umăr se puneau cu vârful în sus „pentru ca picăturile de apă să se oprească pe foi și să strălucească la soare așa cum picăturile de ploaie strălucesc pe plante⁵².

Pe cap, Paparuda purta o cunună împletită, în cele mai multe cazuri, tot din frunze de boz. La Băilești, jud. Dolj, coroana era împletită din flori de câmp și laptele cucului, la Ianca, jud. Olt, din răchită, iar la Scundu, jud. Vâlcea, pe cap se purta o foaie de brusture⁵³. Uneori, pe cap, Paparuda avea un covrag de porumb⁵⁴, alteori, flori de mușcată sau de trandafir, care completau frunzele de boz⁵⁵.

Interesantă este valoarea apotropaică și tămăduitoare atribuită frunzelor care au format costumul Paparudei. Acestea erau „bune de leac”, dar pe termen determinat: „Frunzișul cu care se îmbracă e, de asemeni, bun de leac, dar numai până la ziua paparudei. După ce trece, însă, ziua paparudei, buruienile de leac nu mai au efect. Până-n această zi, frunzele și buruienile nu sunt afectate de nicio

⁴⁶ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor ...*, p. 178.

⁴⁷ Idem (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 314; I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, pp. 101-109; Gh. Ciușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914, p. 36.

⁴⁸ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 313 (inf. din Amărăștii de Jos, Bistreț, jud. Dolj, Bălăcița, jud. Mehedinți, Dobrun, jud. Olt).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 314 (inf. din Slătioara, jud. Vâlcea).

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Simion Florea Marian, *op. cit.*, p. 331.

⁵³ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, pp. 103, 105.

⁵⁴ Traian German, *Ploaia în credințele poporului*, în „Comoara satelor” II, nr. 2, 1924, p. 24; Georgeta Nițu, *Magia ploii. Practici tradiționale de invocare a ploii*, în „Anuarul institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu Plopșor»”, nr. 3, 2002, p. 328.

⁵⁵ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 101.

boală. A doua zi dimineața însă ele încep a se pișca și găuri, pierzând astfel din puterea lor”⁵⁶.

Paparuda, personaj sacru, este întâmpinată cu respect de către gospodari. Alaiul intra în fiecare gospodărie unde gazda, în timp ce juca Paparuda, o uda cu apă, rostind formula: „așa să curgă ploaia după cum curge apa din căldare” sau „cum curge apa, așa să curgă laptele de la vitele lor”⁵⁷. În unele localități precum Gârla Mare, jud. Mehedinți, în apa cu care era udată Paparuda, se puneau diverse semințe⁵⁸. În alte așezări, Paparuda era udată cu lapte sau cu apă și zer⁵⁹. În sudul Moldovei, gazda stropea Paparuda nu numai cu apă ci, uneori și cu făină: „gazda le toarnă apă și le cerne în cap făină prin sită, spre semn ca ploaia să pice deasă, cum cade făina prin sită”⁶⁰.

Câteodată, și Paparudele aruncau apă pe cei ai casei sau pe toți cei întâlniți în cale, mai ales pe femeile însărcinate⁶¹. Udarea acestora decurge din concepția potrivit căreia femeia aflată în „stare binecuvântată”, fiind înzestrată temporar cu o forță divinatorie, poate transmite fertilitatea ei vegetației și animalelor.

Așadar, cortegiul Paparudei mergea pe ulițele satului, de la o gospodărie la alta, cânta și dansa, în timp ce gazdele îl udau cu apă, iar în final, se primeau daruri. Suntem puși în fața unui scenariu magic, a unei manifestări de magie publică și colectivă întemeiată pe legea similarității, având la bază principiul „similia similibus curantur”, adică „cele asemenea se vindecă prin cele asemenea”⁶². Udarea cu apă a Paparudei este mimarea ploii dorită de întreaga colectivitate. Omul tradițional nu vede în această practică magică doar o formă de invocare a ploii, ci are convingerea că odată înfăptuită, trebuie să producă numaidecât efectul căutat. În mentalitatea lui, imitarea ploii era suficientă pentru producerea acesteia. Principiul magico-ritual al similitudinii este evidențiat de cantitatea mare de apă, asemenea unei averse, aruncată asupra Paparudei: „toarnă cu găleata ca să plouă așa de tare, să se asemene cu tornatul lor”⁶³.

După ce termina colindatul prin sat, alaiul Paparudei se retrăgea către locul de unde a plecat. Acolo, Paparuda își da jos masca vegetală pe care o arunca pe apă sau o așeza pe o cruce⁶⁴. Întregul ceremonial se încheia cu un ospăț, o masă rituală pregătită din alimentele primite, secvență identificată în câteva localități din sudul județului Dolj (Hunia, Boureni, Piscu Vechi). Însă, de cele mai multe ori, darurile erau împărțite între membrii alaiului.

În desfășurarea cemonialului Paparudei, colindatul prin sat și udatul constituie partea cea mai importantă. Avem de-a face acum cu gesturi și acte magico-rituale cu semnificații precise, care se desfășoară într-o succesiune logică.

⁵⁶ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 369.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 368 (inf. din Vânu Mare, jud. Mehedinți).

⁵⁸ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 124.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 368.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Dumitru Pop, *op. cit.*, p. 137.

⁶³ I. Cuceu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 128.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 142-143 (inf. din Copăcioasa, jud. Gorj și Lăunele de Jos, jud. Vâlcea).

Actul ritual al udării măștii vegetale constituie o secvență de bază a ceremonialului, iar în desfășurarea lui se sincronizează cu jocul și cântecul Paparudei. Sunt implicate, astfel, rituri manuale și orale: în timp ce gazda aruncă apa din găleată, se rostesc versurile care invocă ploaia. „Ritul oral este partea explicită a ceremonialului, pe când gestică aparține unei convenții mai mult sau mai puțin inteligibile. Prin ritul oral se descrie în folosul cui este săvârșit ritul manual și în ce scop, conferindu-i-se o specializare, o specificitate”⁶⁵.

Cântecul Paparudei este o incantație prin care se invocă o făptură mitică, Paparuda, către care se formulează o cerere, aceea de a provoca ploile. În conținutul acestuia, se regăsesc adunate sensurile magice ale ceremonialului. După unii autori, „particularitățile poeziei scaloianului și paparudelor sunt determinate de structura complexă a fenomenului, care include mitul, cotidianul, ritualul și poezia însăși”⁶⁶.

Așadar, în discursul verbal se invocă divinitatea pentru dezlegarea ploilor, așa cum reiese din textul următor, provenit din satele Leu și Ostroveni, jud. Dolj: „Paparudă-rudă / Vino de ne udă / Cu găleata rasă / Ploile se varsă / Cu găleata plină / Ploile să vină”⁶⁷. Uneori, chemarea ploilor se făcea și prin arătarea suferințelor provocate de lipsa acesteia: „Paparudă-rudă / Ieși afară de ne udă / Cu găleata-leata / Peste toată ceata ... Adă Doamne cheile / Să descuiem ploile / Că de când n-a mai plouat / Porumbașii s-au uscat / Auză-ne Doamne / Că murim de foame”⁶⁸.

Pe lângă simpla incantație pentru ploaie, textul paparudei conține și urări care vizează atât regnul vegetal, cât și oamenii și animalele și care se referă în special la prosperitate, belșug, sănătate, fertilitate, rodnicie, frumusețe etc. O variantă din satul Căinenii Mari, com. Căineni, jud. Vâlcea, sună astfel: „Paparudă-rudă / Vino de ne udă / Cu găleata-leata / Peste toată ceata / Udă-le, udă-le / Paparudele. / De joi până joi / Patruzeci de ploi, / De marți până marți / Niciodată să nu mai stați / Cine-o da cu ciuru / Să-i umple pătulu / Boabele ca nucile / Drugile ca furcile”⁶⁹.

Într-o altă formă, din Vlădești, jud. Vâlcea, este evidentă atât urarea agrară, cât și belșugul și calitatea produselor obținute, care se constituie în mijloace de îndeplinire a anumitor obligații: „Adu maică cheile / Să deschidem cerurile / Ca să-nceapă ploile / Să facă bucatele / Să facem colăcei / Să dăm la voinicei / Să facem covrigi / Să dăm la voinici ...”⁷⁰.

În afara scopului principal, acela de a invoca ploaia în vederea creșterii randamentului agricol, în finalitatea obiceiului Paparudei se regăsește, după cum notează Lia Stoica Vasilescu, și o altă latură, secundară, legată de cultul morților și

⁶⁵ Lia Stoica Vasilescu, *Paparuda*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 15, nr. 5, 1970, p. 383.

⁶⁶ Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991, p. 135.

⁶⁷ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 315.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

de o semnificație apotropaică⁷¹. „Darul” oferit paparudei de către gazdă are o valoare simbolică funerar-agrară. A da, ca pomană, din recolta anului anterior, deci prinoase celor decedați, însemna o garanție în ceea ce privește stimularea ajutorului acestora pentru roadele viitoare. De asemenea, masa comună la care participă alaiul Paparudei și uneori și unii membri ai colectivității, poate fi privită în aceeași direcție deoarece, după cum se știe, „masa comună cu ofrande din alimente preparate din cereale a constituit întotdeauna, în diferite ceremonii ale cultelor agrare, un prilej de cinstire și amintire a celor morți”⁷². În același timp, prin ofrandele aduse, oamenii căutau să mențină un echilibru între planul existențial și cel postexistențial.

De-a lungul timpului, însă, în practica obiceiului Paparudei au avut loc, mai mult sau mai puțin, influențe ale altor manifestări populare desfășurate în aceeași perioadă a anului, cum ar fi Caloianul și Sângeorzul. De asemenea, Paparuda se aseamănă în multe privințe cu obiceiul Colindatului⁷³, situație oarecum explicabilă dacă ținem seama de faptul că pe vremuri, data la care avea loc colindatul era mult mai apropiată de perioada în care se desfășura Paparuda. În ambele obiceiuri, alaiul colindă tot satul, pe la fiecare gospodărie și intră în curțile în care este primit. Asemenea colindatului, în mentalul popular exista convingerea că la casele unde nu au jucat și nu au fost udate Paparudele, nu va fi bine: „la casa la care vor merge ele (paparudele n.n.), îi va merge bine în acel an, iar la care nu, îi va merge rău”⁷⁴. În schimbul prestației, ca și colindătorii, alaiul Paparudei primește daruri (cereale, făină, ouă, grâu, porumb, bani ș.a.).

Forme similare obiceiului Paparudei din țara noastră au fost identificate și la alte popoare din sud-estul Europei: la greci, unde obiceiul era practicat de copii, cu o față tânără împodobită cu flori la conducerea grupului, la sârbi, unde fata îmbrăcată în costumul vegetal purta numele de Dodola, la bulgari și macedoromâni. După Romulus Vulcănescu, asemănările izbitoare „țin de substratul *cutuminar de proveniență indo-europeană* (pe care l-au moștenit chiar și bulgarii prin componenta lor etnogenezeică tracă și slavă), precum și prin zona *mitică din care aceste popoare fac parte integrantă*”⁷⁵.

Însă, aria de răspândire a obiceiului este mult mai mare. James George Frezer descrie un obicei similar cu cel românesc și în sudul Asiei, unde ceremonialul este înfăptuit de băieți: „La Poona, în India, când este nevoie de ploaie, băieții îmbracă pe unul dintre ei numai cu frunze și îl numesc Regele Ploii. Merg apoi la toate casele satului; stăpânii sau nevestele lor îl stropesc pe Regele Ploii cu apă, împărțind tuturor de-ale gurii de tot felul; după ce au fost vizitate toate casele, îl dezbracă pe Regele Ploii de costumul său de frunze și se face o petrecere cu merindele adunate”⁷⁶.

⁷¹ Lia Stoica-Vasilescu, *op. cit.*, p. 379.

⁷² *Ibidem*, p. 380.

⁷³ Dumitru Pop, *op. cit.*, p. 135

⁷⁴ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 369.

⁷⁵ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, pp. 418-419.

⁷⁶ James George Frezer, *Creanga de aur*, vol. I (traducere, prefață și tabele cronologice de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda), București, Editura Minerva, p. 149.

Așadar, obiceiul Paparudei, această practică magică de invocare a divinității pentru pornirea ploilor, ocupă un loc important în cadrul obiceiurilor agrare. Întreg ansamblul de gesturi și acte magico-rituale sunt menite să stimuleze forța de reproducere și să faciliteze rodnicia și belșugul. Deși bine conservat în tradiția orală a locuitorilor meleagurilor oltene, și ceremonialul Paparudei, asemenea multora dintre obiceiurile noastre tradiționale, s-a înscris pe o curbă involutivă începând de acum câteva decenii, înregistrându-se chiar dispariția lui. Se mai practică, însă, pe alocuri, în unele sate din sudul Olteniei, dar în forme diminuate.

AGRARIAN TRADITIONS AND CUSTOMS IN SOUTHERN OLTENIA

(Abstract)

In the present study we have brought up for analysis one of the agrarian customs, with an ancient tradition, Paparuda (the bringer of rain). This is a magical-ritual practice, through which it is invoked the divinity for starting the rain in the hot season, in a specific moment for the growing of the crops. The custom is actually a magical practice against drought, met in the regions affected by this phenomenon, especially in the south of the country.

The tradition of Paparuda is a public magic manifestation, the ceremonial being performed for the interest of the entire community. The entire assembly of gestures and magical-religious actions is meant to stimulate the reproductive force and to facilitate the fruitfulness and the abundance. During the performance of the ritual, the vegetal masque, representing the anthropomorphic spirit of the vegetation, is mandatory.

Keywords: Oltenia, agrarian customs, Paparuda, popular calendar, magical-religious actions.